

THE TECHNICAL FEATURES OF USE OF THE PUNCHES IN THE COIN MINTING ON THE XV–XVIII CENT.: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

In the article is putted a light on the special features of the use of punches in the technical process of coin minting in the Middle Age and the Modern period.

Punches are the special tools, which were used for the application of the certain elements on the work area of the coin die. Punches were the iron rods of hardened working end and coated embossed image, which was transmitting to the coin field.

The use of punches falls on the stage of the manufacturing of the coin die, or rather, under the application of the image field of the work area of the die. General punches were the punches of the universal use, often were used to cut a simple elements on the coin field (dots, ornaments, crosses, letters, simple patterns, etc.).

Special punches were used for embossing on the work area of the die a clearly defined image details, such as an eagle's head or legs, portraits, etc. The range of their use is much narrower that of the general punches, special punches were typically used for some one certain type of the coin. General and special punches are also small and large.

The use of punches has it's large benefits, such as:

- the opportunity to work on a cold metal*
- replacement of the marks of dates, mint masters and letters elements was reduced only to replacement of several punches, but not of the remake of the all die*
- creating of the conditions for the use of unskilled labor*

In our view, the only lack of use of punches is a high probability of causing an inscription of a letter or few in the coin legend with error

Key words: Punch, a die, minting technologies, hammer minting technology.

До редакції надійшла 4.10.2013.

УДК 94(477) «195/1921»:328. 1:930

© Вікторія Дмитрушко
(Київ)

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.): ІСТОРИОГРАФІЯ

Подається характеристика історіографії проблеми парламентаризму на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст.

Ключові слова: історіографія, парламентаризм, західноукраїнські землі, діаспорна література, сейм.

При розкритті даної проблеми можна виділити наступні історіографічні етапи її дослідження: 1) 1848–1917 рр. – дореволюційний (література, яка синхронно з'являлася водночас зі становленням самого західноукраїнського парламентаризму в Державній раді, а також Галицькому та Буковинському крайових сеймах; вона, в свою чергу, також диференціюється за проблемами, що в ній піднімалися; 2) 1920–1980-ті рр. радянський (праці як радянських істориків, так і спроби неупереджених досліджень у діаспорній літературі, та роботи, що виходили на галицьких і буковинських землях у 1920–1930-х рр.); 3) 1991–2013 рр. – сучасний (тенденції до переоцінки, пошуку та формування нових напрямків і підходів в оцінці цієї проблематики).

Специфікою праць, написаних до 1917 р. було тематичне охоплення проблем, навколо яких найбільше точилася боротьба в парламенті та сеймах. Деякі з них навіть дозволяють відтворити хронологічно боротьбу за національні права в цих представницьких установах. Тому, відповідно, дорадянську літературу можна поділити на три групи: а) праці, що характеризують діяльність української репрезентації в парламенті та сеймах [3; 4; 5]; б) праці, в яких обґрунтовується необхідність сеймової реформи [6; 10; 11]; в) численні роботи, присвячені боротьбі за створення українського університету в Львові [16; 25].

Особливе місце в історіографії цієї проблеми займають праці сучасників та безпосередніх учасників становлення українського пар-

ламентаризму в австрійському рейхсраті, що мають певну наукову та інформативну цінність, оскільки містять аналіз подій, фактів, відтворюють специфіку історичних реалій. Це аналітичні роботи М. Грушевського, Д. Донцова, І. Франка, О. Поповича, С. Смаль-Стоцького, М. Данька, І. Бочковського, Є. Олесницького, В. Дорошенка.

Властива пануючій радянській ідеології зневага до парламентаризму і легальних компромісів призвела до майже повного згортання фундаментальних історичних досліджень. Більшу частину праць періоду сталінського тоталітаризму характеризує крайня ідеологічна спрямованість, відсутність об'єктивного аналізу історичного процесу. До прикладу, в українській історіографії утвердилося трактування Галицького сейму як знаряддя класової експлуатації, а української сеймової репрезентації – як групи буржуазних націоналістів, які із нез'ясованих причин, зраджували власний народ. Дещо ширші можливості мала історія права: помітним внеском стала робота В. Кульчицького про політично-правовий устрій Галичини у складі Австро-Угорщини. В ній, зокрема, висвітлено структуру та компетенцію Галицького сейму [19]. З другої половини 1950-х рр. поступово розширилася джерельна база досліджень, урізноманітнілась їхня наукова проблематика. Це засвідчили роботи М. Кравця [14; 15].

Протягом 1970–1980-х рр. окреслилося певне пошквалювання у вивченні проблеми парламентаризму та участі у ньому українського чинника, проте, не в комплексі тогочасних подій, а, здебільшого, фрагментарно. У 1980-х рр. побачила світ праця «Освободительные движения народов Австрийской империи. Возникновение и развитие», що опосередковано торкалася окремих аспектів українського парламентаризму. Так, аналізуючи зміст австрійської конституції, прийнятої 25 квітня 1848 р., автори наголошували на тому, що цей документ містив цілий ряд суперечливих положень, які обмежували виборчі права [26].

На відміну від процесів згортання як таких ґрунтовних досліджень з української історії, заборону публікації всього, що не було сумісним з існуючою ідеологічною схемою в цей самий період діаспорна історіографія розвивалася за кордоном. Це переважно США, Канада, Німеччина, Італія. Концептуальністю викладу історичного матеріалу, оригінальністю висновків та узагальнень виділяється дослідження Д. Дорошенка [7]. Однією з

перших праць, присвячених національно-визвольній боротьбі на західноукраїнських землях та історії українського парламентаризму у цьому ж контексті стала робота С. Ярославина, опублікована в українській діаспорі в 1956 р. [28]. С. Ярославин розглядає поняття парламентаризму в сучасному розумінні – як ідеї, діяльності народних представників у парламенті, участі у виборах тощо. Зокрема, розкривається послідовність постановки українського питання в австрійському парламенті та роль у цьому депутатів. Так, зауважує автор, увійшовши до парламенту, українські послы почали «ставити перші кроки в складній парламентській політиці», виробляти тактику боротьби з опонентами [28, с. 20].

Аналіз українського національного питання на Буковині та урядова політика Відня щодо його розв'язання займає чільне місце в публікаціях румунських та німецьких істориків, зокрема, І. Ністора, Т. Балана, Е. Прокоповича. Незважаючи на відверто антиавстрійську, прорумунську позицію І. Ністор, як і Т. Балан, ґрунтовно дослідили зміст українських національних проблем на Буковині та основні ініціативи австрійського уряду щодо їх вирішення [29–32].

Помітне місце в історіографії національного питання в Австро-Угорщині займають роботи Г. Ганча та Р. Канна [30; 31]. Обидва автори неодноразово критикувалися представниками радянської історичної школи, котрі звинувачували їх у ненауковості, ревізіонізмі, необ'єктивності, монархізмі. Така критика була, в першу чергу, даниною часу та політичній ідеології, але жодним чином не пояснювалася нормальним процесом наукових дискусій чи суперечок. Праці цих двох авторів не позбавлені деяких дрібних недоліків, але ці вади ніяк не можуть відобразитися на загальному значенні їхніх досліджень. Обидва автори розглядають міжнаціональні відносини в контексті – з усіма соціально-економічними та політичними процесами, які відбувалися в Австро-Угорщині. Такий комплексний підхід до дослідження національної політики в імперії Габсбургів дозволив історикам з'ясувати як глобальні, так і окремі аспекти урядової політики у сфері національних проблем.

Український парламентаризм зазнав цілого ряду трансформацій та переосмисленого сприйняття його представниками суспільно-політичних кіл, науковцями. Відповідно спростування цілого ряду упереджених тверджень та доступ до архівних документів і

джерел уможливили появу протягом останнього десятиліття великого пласту наукової та науково-популярної літератури з проблеми парламентаризму. Українська історіографія стала «відкритою» для зовнішнього світу та плідних наукових дискусій. У її розвитку простежуються два шляхи: 1) поява вузькоспеціалізованих розвідок на широкій джерельній основі, що безпосередньо присвячені історії західноукраїнського парламентаризму; 2) створення загальних нарисів «української» політичної історії Галичини на історіографічній базі та історіософських оглядів зі стрижневих питань. Якщо хронологічно другий напрямок почав формуватися водночас зі становленням української державності в 1991 р., то перший – сформувався дещо пізніше – на зламі ХХ – ХХІ ст. і продовжує розвиватися досі.

Помітне місце серед праць першого напрямку посідають дослідження В. Качмара, М. Когутяка, В. Колесника, О. Рафальського [12; 13; 17]. У своїх дослідженнях автори показують роль українських національних і політичних вимог у контексті міжнародних протиріч у Галичині. Боротьбі за вирішення однієї з найнагальніших проблем – створення українського університету у Львові присвячено дослідження В. Качмара [12, с. 33–42]. Ним проаналізовано практичні кроки депутатського корпусу з розв'язання цієї проблеми. Це численні петиції до імператора, апелювання до різних українських товариств та організацій з метою єднання домагань та підтримки меморандумів. Одним з ефективних методів боротьби було скликання віч, зокрема студентських – 1899 р., 1900 р., де обговорювалася університетська проблема, що дозволило сконсолідувати навколо неї українські політичні течії.

На тлі прогалин суттєво вирізняється колективне дослідження В. Колесника та О. Рафальського [13]. Незважаючи на те, що парламентаризм не був предметом дослідження цієї роботи, праця містить багато цікавих фактів, що відтворюють боротьбу українців за дотримання національних домагань щодо статусу Галичини та Буковини, реформування системи представницьких органів, виборчого законодавства, перегляд політики в галузі шкільництва, університетської справи. Безумовну вагу щодо власне історії парламентаризму має висвітлення авторами ролі окремих українських послів у розв'язуванні цього сплетіння нагальних проблем, механізм реагування депутатського корпусу на запити виборців, яким чином самі де-

путати усвідомлювали свої прямі обов'язки та повноваження, в який спосіб вони перетворилися у важливу ланку в складних стосунках між українськими землями та офіційною австрійською владою. Дослідниками наводяться методи боротьби послів – апеляції, звернення, петиції, обструкції в парламентських комісіях, що засвідчило еволюцію української парламентської практики – від акцій протестного характеру до легальних методів.

Враховуючи нішу, що понад сімдесят років існувала у дослідженні національного руху, то першими на початку 1990-х рр. побачили світ ґрунтовні публікації на сторінках академічних та громадсько-політичних видань. Йдеться про статті вчених діаспори П. Магочія, Р. Шпорлюка та С. Грабовського, які були опубліковані в Україні. Незважаючи на те, що автори спеціально не досліджували історію парламентаризму, однак ці праці важливі тим, що в них проаналізовано зміст українського національного відродження в другій половині ХІХ ст., яке, на наш погляд, і є відправною точкою становлення парламентаризму як діяльності українських фракцій в Державній раді. Фактично автори цих праць розробили періодизацію національного відродження – три етапи, які з урахуванням усіх точок зору можна сформулювати так: 1) початковий (академічний) етап; 2) патріотичний (організаційний) етап; 3) партійно-політичний етап. Оскільки парламентаризм став невід'ємною складовою відродження, то, на наш погляд, дану періодизацію можна накласти і на історію парламентської діяльності українців [27]. За такої логічно-структурної схеми можна визначити й етапи західноукраїнського парламентаризму у зв'язку з діяльністю австрійського парламенту: 1) початковий етап (1848–1851 рр.); 2) організаційний етап (1860–1880 рр.); 3) партійно-політичний етап (1890–1918 рр.).

Наприкінці 1990-х рр. у сучасній історіографії історії становлення західноукраїнського парламентаризму сформувався цілий напрямок спеціальних досліджень, присвячених історії крайових представницьких установ, законодавчому забезпеченню виборів до сеймів та регулюванню їхньої діяльності. Йдеться про численні праці О. Мікули, М. Мудрого, М. Никифорака, В. Єрмолаєва, Н. Білої та ін. О. Мікула, зокрема, присвятив ряд досліджень аналізу створення Галицького сейму та еволюції його складу згідно із законодавчими актами, що приймалися в 1866, 1896 та 1900 рр. стосовно зміни кількісного польсь-

кого та українського представництва в Сеймі. Окрему увагу приділено повноваженням Сейму, його відносинам з парламентом та урядом, функціям, що дає змогу констатувати наскільки були реальними важелі у руках українських послів і якою мірою можна було впливати на певні зрушення у політичному житті краю. Автор аналізує діяльність Галицького сейму, проблеми боротьби за реформування виборчого законодавства, т. зв. сеймову реформу, якої домагалися галицькі українці. Ним ретельно розглянуто причини необхідності зміни закону про вибори до сейму та безпосередньо закону, що регулював його діяльність [20; 21]. Ще одна стаття О. Мікули присвячена аналізу справжньої ролі Галицького сейму у реалізації австрійського управління в краї. На думку автора, з плином часу сейм перетворився на засіб зміцнення впливу поляків у Галичині. Серед причин цього він називає те, що виконавчим і розпорядчим органом крайового представництва був Крайовий виділ, який складався з крайового маршалка (поляка) і шести членів; виборче право не було загальним і рівним; плюральність (можливість деяких виборців мати два, а іноді навіть три голоси в одній або різних куріях) [21, с. 123–124]. Окремо О. Мікула дослідив процес становлення австрійського парламентаризму взагалі, й зокрема – регулювання його формування в законодавчому порядку [20, с. 140–142]. Крім того, праці О. Мікули дозволили прослідкувати проблеми з недосконалим законодавством, що регулював виборчий процес та діяльність як парламенту, так і крайових сеймів.

Грунтовно історію становлення парламентаризму в Австро-Угорщині, та зокрема на Буковині, досліджував М. Никифорак, автор цілої низки публікацій з цієї проблематики [23; 24]. В одній із них він детально проаналізував повноваження та функції депутата сейму, терміни отримання повноважень, у чому вони полягали (право ухвального голосу з усіх питань, що виносилися на розгляд сейму, право пропонувати питання до порядку денного сеймових засідань, проекти рішень, звернення, запити). Всього було проведено 11 виборчих каденцій сейму. Особливістю було те, як зауважує автор, що на всіх землях Австрії сейми скликалися в різний час, відсутніми були зносини між ними, їм заборонялося видавати маніфести, що фактично позбавляло можливості безпосередньо звертатися до народу [24, с. 10–12]. У наступній статті розглядається боротьба за прийняття

нового законодавства, оскільки ця проблема не сходила з порядку денного сейму протягом десяти років. Автором проаналізовано також процес прийняття нового закону про вибори до сейму. Як констатує М. Никифорак, введення нового виборчого порядку як форми буковинського порозуміння було компромісом ad-hoc між п'ятьма національностями, жодна з яких не мала абсолютної переваги. Однак з початком війни в 1914 р. парламентське життя на Буковині припинилося. Більш узагальнюючий характер має стаття, що відтворює процес встановлення австрійської адміністрації на Буковині в 1774 р., зміст офіційної політики, шляхи організації управління краєм [23, с. 118–131]. М. Никифорак називає сейми суто декоративними установами при намісниках провінцій. Буковина, через відсутність статусу окремого коронного краю, протягом 86 років не мала власного представницького органу. У 1787 р. край отримав право представництва в Галицькому сеймі, а в 1850 р. – право на представницький орган згідно з патентами 1860–1861 рр. [24, с. 132–137].

Протягом періоду становлення сучасної української історіографії дослідниками з цієї проблематики було захищено ряд дисертаційних робіт. У першу чергу потрібно згадати роботу О. Аркуші, одне з небагатьох ґрунтовних досліджень, що базується на значній джерельній базі з польських архівів і присвячене західноукраїнському парламентаризму [1]. Проблема розглядається, як з точки зору польських дослідників, так і українських, як з позиції інтересів польської влади, так і з позиції завдань українського руху. Авторка відкидає спрощені підходи до оцінки тогочасного польсько-українського протистояння, оскільки, на її переконання, поляки могли використовувати сейм для реалізації власної концепції розвитку краю, яка полягала у перетворенні Галичини в польський П'ємонт. На думку дослідниці, галицькі лідери виявилися не готовими до нових можливостей та обов'язків, які накладало запровадження парламентаризму, сприймали Сейм як трибуну для обміну думками. Серед основних перешкод консолідації українців вона називає протиріччя: навколо чіткого декларування української національної окремішності, вибору опозиційної чи угодовської тактики, першорядності соціального чи національного фактору. Нею розглянуто діяльність українського сеймового представництва в контексті тодішніх національно-

політичних реалій, роль української сеймової репрезентації в розвитку національного руху. Історико-правові закономірності та особливості діяльності Галицького ландтагу, його роль у державно-політичній системі Австро-Угорщини розглядаються О. Мікулою. На її думку, факт утворення у 1861 р. Галицького крайового сейму був формою політичного маскування, оскільки він фактично входив у систему державного апарату імперії. Виборчі закони до сейму відображали інтереси можливих верств. Квота, визначена існуючими нормативно-правовими актами, не дозволяла вирішувати національні питання [22].

Дисертація Н. Білої торкається проблеми реалізації сподівань виборців українськими депутатами. На думку авторки, Є. Олесницький, Ю. Романчук, К. Левицький, К. Трильовський намагалися вирішувати проблеми українських господарсько-економічних інституцій, на заваді цьому часто стояло постійне блокування поляками ряду законопроектів. Щодо передвиборчої агітації, то партії використовували пресу, в якій публікували програмні документи, протоколи нарад, з'їздів, конференцій; зі шпальт якої лунали заклики та звернення [2].

Окремих аспектів діяльності українського представництва в Державній раді торкається В. Єрмолаєв. На його думку, внаслідок певної демократизації виборчого законодавства 1907 р. в імперії галичани та буковинці в результаті парламентських перегонів втричі збільшили своє представництво. Депутатами парламенту і крайових сеймів стали представники українських політичних партій, змінився соціальний і професійний склад українського представництва: у 1911 р. було 10 адвокатів, 3 судді, 3 професори, 1 війт, 2 поміщики і 1 селянин. Такого складу не мало жодне національне представництво в австро-угорському парламенті [9]. М. Кугутяк

проаналізував польсько-українські протиріччя в контексті вирішення «українського питання», у тому числі університетської проблеми на початку ХХ ст. Через обструкцію українських послів була паралізована робота Галицького сейму. 20 січня 1914 р. було запроваджено загальне виборче право на виборах до сейму, що створило передумови формування національно-політичної автономії українців Галичини [18].

Таким чином, аналіз стану висвітлення українською історичною наукою проблеми становлення західноукраїнського парламентаризму – як у сенсі ідеї, так парламентської практики українського депутатського корпусу в Державній раді та крайових сеймах дозволив виділити ряд історіографічних етапів дослідження цього питання. Так, дожовтнева література хронологічно з'являлася водночас з діяльністю української репрезентації, і тематично віддзеркалювала проблеми, навколо яких найбільше точилася боротьба в парламенті та крайових сеймах. Однак більшість праць носить переважно публіцистичний, фактологічний характер, аніж аналітичний. У дослідженні парламентаризму радянська доба характеризується ідеологічною спрямованістю, домінуванням антинаукових підходів, відсутністю об'єктивних ґрунтовних досліджень. Становлення української історіографії з початку 1990-х рр. засвідчило переоцінку історії парламентаризму на теренах Східної Галичини. Проблема актуалізувалася водночас з процесами державотворення в Україні та необхідністю звернення до власного досвіду. Незважаючи на зародження нових напрямків у вивченні цієї проблеми та появу цілого пласту наукових досліджень, і досі відсутні фундаментальні праці, які б комплексно висвітлювали спектр проблем, пов'язаних з передумовами та особливостями становлення парламентаризму в Східній Галичині.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Акуша О. Українське представництво в Галицькому сеймі (1889–1901 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України, Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1997. – 28 с.
2. Біла Н. Діяльність українських політичних партій серед селянства Східної Галичини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Львів. нац. ун-т імені І. Франка. – Львів, 2004. – 20 с.
3. Данько М. Украинская трибуна в Европе / М. Данько // Украинская Жизнь. – 1913. – № 3. – С. 36–45.
4. Донцов Д. «Point des rêveris!» / Д. Донцов // Украинская Жизнь. – 1912. – № 12. – С. 73–82.
5. Донцов Д. После выборов / Д. Донцов // Украинская жизнь. – 1913. – № 7–8. – С. 87–93.
6. Дорошенко В. Польский демократ о польско-украинских отношениях по поводу сеймовой реформы в Галиции / В. Дорошенко // Украинская Жизнь. – 1914. – № 1. – С. 65–78.
7. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє – минуле (1901–1914 роки) / Д. Дорошенко. – Вінніпег, Манітоба, 1949. – 240 с.

8. Драк М. Національна ідентичність та склад населення Східної Галичини за австрійськими переписами другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / М. Драк // Другий міжнародний конгрес українців: доповіді і повідомлення. – Львів, 1999. – Ч. 1. – С. 220–226.
9. Єрмолаєв В. Вищі представницькі органи влади в Україні (історико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2006. – 40 с.
10. Избирательная реформа в Галицком сейме // Украинская Жизнь. – 1913. – № 1. – С. 115.
11. Избирательная сеймовая реформа // Украинская Жизнь. – 1913. – № 3. – С. 88–89.
12. Качмар В. За український університет в Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / В. Качмар. – Л., 1999. – 233 с.
13. Колесник В. Український рух в Австро-Угорщині (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) / В. Колесник, О. Рафальський. – К.: Стилос, 1998. – 36 с.
14. Кравець М. Початок робітничого руху в Східній Галичині / М. Кравець // 3 історії західноукраїнських земель: Зб. ст. – К., 1958. – Вип. 3. – С. 23–59.
15. Кравець М. Робітничий рух у Східній Галичині наприкінці ХІХ ст. (1892–1900 роки) / М. Кравець // 3 історії західноукраїнських земель: Зб. ст. – К., 1960. – Вип. 4. – С. 40–65.
16. Кто основал львовский университет // Украинская Жизнь. – 1912. – № 6. – С. 115–116.
17. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії: Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 204 с.
18. Кугутяк М. Національно-політичний рух у Галичині в 1890–1939 роках: автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.05 / НАН України, Ін-т національних відносин і політології. – К., 1996. – 44 с.
19. Кульчицький В. Галицький крайовий сейм – знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914 рр.) / В. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. – Львів, 1958. – Вип. 4. – С. 5–19.
20. Мікула О. Апарат управління Галичиною і Буковиною за австрійською конституцією 1867 року / О. Мікула // Право України. – 2002. – № 5. – С. 140–142.
21. Мікула О. Законодавче регулювання виборів до Галицького крайового сейму / О. Мікула // Право України. – 2000. – № 3. – С. 123–124.
22. Мікула О. Правові основи організації і діяльності Галицького крайового сейму (1861–1918 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Львів. нац. ун-т імені І. Франка. – Львів, 2005. – 18 с.
23. Никифорак М. Австрійська адміністрація на Буковині (1774–1918 рр.) / М. Никифорак // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Чернівці, 1996. – Вип. 4–5: Правознавство. – С. 118–131.
24. Никифорак М. До питання про сеймову виборчу реформу на Буковині / М. Никифорак // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Чернівці, 1997. – Вип. 11: Правознавство. – С. 100–108.
25. Олесницький Е. Борьба за украинский университет / Е. Олесницький // Украинская Жизнь. – 1912. – № 7–8. – С. 20–37.
26. Освободительные движения народов Австрийской империи. Возникновение и развитие. Конец ХVІІІ в. – 1849 г. – М., 1980. – 380 с.
27. Шпорлюк Р. Українське національне відродження / Р. Шпорлюк // Україна. Наука і культура. – К., 1991. – Вип. 25. – С. 156–160.
28. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західньо-Українських Землях у 1918–1923 рр. / С. Ярославин. – Філадельфія, 1956. – 182 с.
29. Balan T. Suprimarea mişcarilor naţionale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914–1918 / T. Balan. – Cernăuţi, 1923. – 140 p.
30. Hantsch H. Die Nationalitätenfrage im alten Österreich. Das Problem der konstruktiven Reichgestaltung / H. Hantsch. – Wien, 1953.
31. Kann R. Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie Geschichte und Ideengehalt der nationalen Bestrebungen vom Vormärz bis zum Auflösung des Reiches im Jahre 1918: In 2 Bd / R. Kann. – Graz – Köln, 1964.
32. Nistor I. Problema ucraineană in lumina istoriei / I. Nistor. – Cernăuţi, 1934. – 140 p.
33. Nistor J. Der nationale Kampf in der Bukowina (Mit besonderer Berücksichtigung der Rumänen und Ruthenen) / I. Nistor. – Bucureşti, 1918. – 322 p.

© *Викторія Дмитрушко*
(*Київ*)

**ПАРЛАМЕНТАРИЗМ НА ЗАПАДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
(ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХІХ – НАЧАЛО ХХ В.): ИСТОРИОГРАФИЯ**

Подается характеристика историографии проблемы парламентаризма в западноукраинских землях второй половины XIX – начала XX в.

Ключевые слова: историография, парламентаризм, западноукраинские земли, диаспорная литература, сейм.

© *Victoria Dmytrushko*
(Kyiv)

THE PARLIAMENTARY SYSTEM IN THE WEST UKRAINIAN LANDS (THE SECOND HALF OF XIX – THE BEGINNING OF XX CENTURY): HISTORIOGRAPHY

There is served the characteristic of problem's historiography of the parliamentary system in the West Ukrainian lands of the late nineteenth – early twentieth century.

Keywords: historiography, parliamentary system, the West Ukrainian lands, the literature of diaspora, Sejm.

До редакції надійшла 16.10.2013.

УДК 94 (477) Боберський

© *Юрій Тимошенко*
(Київ)

НЕВІДОМА ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Вперше вводяться у науковий обіг невідомі раніше листи теоретика українського фізкультурного руху І. Боберського, у яких він постає, окрім іншого, ще і як національно свідомий інтелектуал. Розкрито бачення ним генези фізкультурного та сокільського рухів у Західній Україні у першій третині XX ст. проблеми їх поширення і популяризації в середовищі українства. Акцентовано увагу на його поглядах щодо змісту сокільського руху.

Ключові слова: руханка, сокільство, фізкультурний рух, українці.

Актуальність даної статі зумовлена тим, що постать І. Боберського привертає до себе увагу всіх, хто цікавиться історією української фізичної культури. Теоретик і практик українського фізкультурного руху, один із організаторів українського сокільства, автор підручників з фізичного виховання і спорту, український громадський діяч і патріот – він залишив по собі потужну наукову спадщину. Автором статті віднайдені цінні матеріали, серед колекції документів «Український музей у Празі», що знаходяться у фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Це невідомі раніше листи І. Боберського до голови Союзу Українських Сокільських організацій за кордоном (надалі – СУСЗАК) у яких він, в процесі взаємної дискусії, формулює своє бачення місця і завдань фізичного виховання в українських реаліях міжвоєнтя. З об'єктивних причин вони тривалий час залишалися поза увагою дослідників історії українського фізкультурного руху.

Як свідчать нововіднайдені документи, у різний час адресатами І. Боберського виступали В. Прохода і М. Масюкевич, які почергово очолювали СУСЗАК. Головний його осідок був у Празі. Після окупації нацистами Чехословаччини українцям запропонували влитися

до якоїсь націоналістичної чи гетьманської організації. Сокільство завжди постулювало ідею аполітичності, тому було прийнято рішення саморозпуститися. Весь архів українського сокільства було передано Музею визвольної боротьби у Празі [1, арк. 23 зв], звідки він після Другої світової війни потрапив до Києва.

Усього виявлено в архіві 48 листів, що охоплюють період із липня 1932 р. по лютий 1939 р. Початок листування припадає на час переїзду І. Боберського із Канади (29 квітня 1932 р.) до Югославії, де він зупиняється спершу в Любляні, а далі осідає на постійне проживання у містечку Тржич. Переважна більшість листів (31) датовані 1934 р. – час найбільшого розвою СУСЗАК: у Чехословаччині на той час існувало 5 гнізд, у яких зареєстровано 340 осіб; в Аргентині: гнізд – 3, членів – 104; у Хіні (Китай – Ю.Т.): гніздо – 1, членів – 16 [2, арк. 56]. Видається, що активна співпраця І. Боберського з українськими сокільськими організаціями за кордоном почалася після того, як його обрали почесним головою СУСЗАК (грудень 1933 р.). До того, впродовж 1920-х рр., у сокільських документах згадок про нього (у контексті співпраці, а не як теоретика фізкультурного руху) зустрічається мало.